

С. Данилов

"Ыһыахха ынырыы"

Сибэккинэн симэммит,
Сэлэ чэчир астыбыт,
Үрүн астаах сир иһит
Түһүлгэтин тартыбыт.
Саамал кымыс ыһыаҕар
"Сайдыы" колхоз ынырар.
Кэлин, күндү ыалдьыттар,
Көрдөһөбүт, ыалдьыттаан!
Оонньоулаахтыын оонньоһор
Уолан дьоннор үгэстэр,
Кыраһыабай оҕолор,
Кыргыттар да дэлэйдэр.
Көрдөөх эдэр киһиэхэ
Көр-нар дэлэй биһиэхэ.
Кэлин, күндү ыалдьыттар,
Көрдөһөбүт, ыалдьыттаан!
Олонхоһут оҕонньор,
Олбох булан озорор,
Сэлэхэргэ бэлэмнэр
Сэргэх сээркээн сэһэннэр.
Сайдам-дьэллэм киһиэхэ
Солун элбэх биһиэхэ.
Кэлин, күндү ыалдьыттар,
Көрдөһөбүт, ыалдьыттаан!
Кытыт сылгы кымыһа
Кырылаччы кутулар,
Субай, харта сокууска
Сойон, тупсан тураллар.
Аҕам аһас киһиэхэ
Ас-үөл дэлэй биһиэхэ.
Кэлин, күндү ыалдьыттар,
Көрдөһөбүт, ыалдьыттаан!
Асчыт талыы кыргыттар
Айах тутан күүтэллэр,
Тустуук, быһый уолаттар
Доҕоттору кэтиллэр.
Уйгу-быйан ыһыаҕар
Улуу колхоз ынырар.
Кэлин, күндү ыалдьыттар,
Көрдөһөбүт, ыалдьыттаан!

И. Гоголев

"Ыһыах"

Көрдөөх ыһыах күн бары
Сир түбүгүн умнабын,
Тыһыынча сыл тухары
Мин ыһыахха барабын.
Ыңыырдыбын санга ыйы,
Кустугунан үүнэммин,
Түһүлгэбэ тийиэн, айыы
Өбүгэлэрбэр сүгүрүйэбин.
Бытыктара - үрүн чаран...
Ааспыт кэм аас алааһыттан
Кэлбиттэр чуор, долгуран
Хомус тыаһа аралдьыттанан.
Ол күн күнтэн ураты,
Чохчоохойдуур онно чороон,
Онно остуол ырыатын
Кымыс ыллыыр оллоонноон.
Куустуһар ытык-мааны
Дьоннуун онно олонхо,
Хас уол онно - Манчаары,
Туйаарыма - хас кыыс онно.
Туура тэбэр сулустары
Ааттаах ат түөрт туйабынан,
Сиэлинэн тыал оонньуур нарын
Кырыымпа кыла гынан.
Ол күн кэрэ туох барыта,
Баай тайбыны мөнгүнүнэн
Хоту кыраай дууһата
Таһымныыр ол күн үөрэн.
Ол ыһыахха сырыт да
Үйэ сууллуо санныгыттан...
Мин үөрэбин ыңырыллыбатах
Ыалдьыт онно буолбатахпын.

Л. Попов

"Ыһыахха барабыт"

Ыанныксыт кыргыттар,
От оттуур уолаттар,
Үлэбэ хоһууттар,
Үөрэххэ туйгуттар -
Ыччат дьон мунньустан,
Ыраахтан хомуллан,
Ырыанан айаннаан,
Ыһыахха барабыт.

Сырсарга баџалаах
Быһыйдар да бааллар,
Тустарга санаалаах
Бөџөстөр да бааллар.
Ыччат дьон мунньустан,
Ыраахтан хомуллан,
Ырыанан айаннаан,
Ыһыахха барабыт.
Үнкүүһүт үтүөтэ,
Ырыаһыт бастына,
Кыыс киэнэ кэрэтэ,
Уол киэнэ хорсуна
Ыччат дьон мунньустан,
Ыраахтан хомуллан,
Ырыанан айаннаан,
Ыһыахха барабыт.

Сергей Васильев
ЫҢЫАХ ЫРЫАТА

Күндээрэр күөх халлаан
Күнүн уота чабылыйда,
Орто туруу бараан дойду
Унаар түптэтэ күөдьүйдэ,
Күн сирийн дьоно
Күөх от дэйбиирдэннэ,
Үүнэр үтүө норуот
Үкэр күөх үктэллэннэ.
Туой буорбут
Торџо күөх отугар
Тунуйбут уоһахтанна,
Аан Ийэ дойдубут
Ача күөх отугар
Аџаммыт этэттэннэ.
Сиэр биэбит үүтэ
Симэхтээх сири иһиккэ
Сирилэччи сүүрдэ,
Көгөччөр биэбит үүтэ
Көџүөр аяхха
Күрүлэччи көөһүнө.
Кэрдийс дьэрэкээн ойуулаах
Кэриэн ымыһа кэккэлээтэ,
Чопчу көмүс ойуулаах
Чороон аях чуоџуйда,
Мандаар матаар ойуулаах
Матааччах иһит бааралаата,
Таналайдаах талахтаах

Далбар чабычах ханыылаата.
Күндээрэр киэн халлаан
Күлүмнээбитин туһугар,
Күрэн буор кырыс
Көбөрбүтүн аатыгар —
Уйгулаах түһүлгэ олохтонно,
Эбэрдэлээх ыһыах ыһылынна.
Дьоллоох сааспыт тухары
Дьохуннаһан-маанылаһан үөскээбит
Дьон-сэргэ тобуоруйан
Чороон иһиппитин көтөбүүбүн эрэ,
Күөх буорбут үрдүгэр
Күндүлэһэн-маанылаһан үөскээбит
Күн айыы дьоно көрсүһэн
Көйүү кымыстан көбүрэтиэбин эрэ!
Эдэр ыччат мустан
Эһиэкэйдээн эйээрдин,
Оҕо-уруу мустан
Оһуокайдаан чугдаардын,
Сыыдам-быһый атахтаах
Сырсан сылыбырайдын,
Хатан ингиир быччыннаах
Халбарыйан халарыктаатын.
Туойар-ыллыыр идэлээх
Томторболоох күөмэйин
Доллонното олордун,
Күөрэтэр-дьиэрэтэр куоластаах
Көндөй көмүс күөмэйин
Көнкөннөтө оонньоотун!
Уйгулаах ыһыахпыт
Уруйа улааттын,
Айхаллаах оонньоубут
Алгыһа дуорайдын!
Тунах ыһыағы ыспыт
Томтор сирбит
Торбо күөх туораахтаннын,
Кырдал сирбит
Кырааскалаах оттоннун,
Силээн үрэхпит
Сибэккилээх симэхтэннин,
Кинкир тайбабыт
Киистэлээх нуоҕайданнын!
Тураҕас биэбит
Тунаҕа барбардын,
Улаан биэбит
Уйгута дэбилийдин!
Тинэһэ ынахпытын

Тигээйи тикпэтин,
Көгөччөр атырбытын
Күлүмэн ытырбатын,
Кунан оѳуспутугар
Кумаар оморботун,
Саадѳаѳай ынахпытыгар
Сахсырѳа саантаабатын!
Кэлэр да өттүгэр
Кэриэн ымыйа
Кэккэлии турдун,
Аныгы да өттүгэр
Арыы чэчир
Аннылла турдун!
Унаар түптэ
Уруйдуу турдун,
Ыаллаах сайылык
Ырыата дьиэрэйдin!

П. Дмитриев
КЫМЫС

Үрүн илгэни үлүннэрбит,
Үүт үрүйэни үксэппит
Үлэһит үөр! — диэх курдук,
Кымыс көөнньөр омуннаахтык.
Уйгулаах быйан утаѳынан,
Уохтаах хатан кымыһынан,
Чахчы-бааччы туоллулар
Чуочаѳаркаан чорооннор.
Чороон туран ыалдыттары,
Чооруос, тулук ыччаттары,
Үлэ, үөрэх бастыннарын
Айах тутар барыларын.

ЧЭЧИР

Атахтарын төбөтүгэр
Аргый аѳай дэгэйэр,
Дьүөгэлэр дуу диэбитим,
Дьүөрэ, холуу көрбүтүм,
Нарын, намчы лабаанан
Наскылдыһа сиэттиһэн,
Тула иилии киэргэтэллэр
Төрүт сэргэх чэчирдэр.
Ыккый ойуур иһиттэн:
Ыалдыт тэнэ кэлэннэр,

Үөрүүлэриттэн кинилэр
Үнкүүлэһиэх эбиттэр.
Ыһых дьоллоох тойугун,
Ыһых көрдөөх ырыатын
Сиккиэргэ сэбирдэхтэр
Сэһэргээхтээн эрэллэр.
Чэчир тэннээх дьүөгэлэр
Чэччи тэбэн күннүүллэр,
Далбаатаһар лабаалар
Лаадыскалыыр курдуктар.

ЫҺЫАХХА

Түһүлгэбэ— ыһыхха,
Төгүрүччү хаамтахха,
Күндү күбэй ийэлэр
Күн тэнэ мичийэллэр.
Эриэккэс кизгэллээхтэр
Эһиэкэйдьит эдьийдэр,
Дьэдьэннии иэдэстээхтэр
Сайаҕасчай санастар.
‘Толуу сэргэ курдуктар
Тойуксут оҕонньоттор,
Оҕолор дьикти кэрэлэр,
Оһуор-симэх кэриэтэлэр.
Кырдык, дэлэй түһүлгэбэ
Кэлбит хайгыы көрүүбэ:
Тула барыта сып-сырдык,
Туйгун мааны бырааһынньык!

И. Артамонов

ЫҺЫАХ

Алаас алтан отунан
Арылыччы сырдаата,
Мүөттээх салгын сытынан
Минньигэстик уураата,
Кыталыгын ыллалан
Көрүн-нарын эргиттэ.
Бырааһынньык күнүгэр
Бары эрдэ турдубут,
Үрүлүйэр үөрүүттэн
Үөһэ көтүөх курдукпут,
Дуолан дойду үрдүнэн
Дуораһыйда тойукпут.

Ытык ыһыах ыһыллан,
Ыһырбыта ыраахтан;
Толоон, хайа унуортан
Тоһуоруйда дьон-аймах,
Кымыс кыынна оргуйан,
Кутулунна чороонно.
Үөрүү-көтүү үнкүүтэ,
Үүнэр күммүт үтүөтэ
Санаабытын кынаттаан,
Сандал сааһы айхаллаан,
Күндү көмүс түһүлгэ
Күлүмүрүн түһэрдэ.

И. Мигалкин
ЫҤЫАХХА

Ыаллар аайы — ыалдьыттар,
Толооннорго — чыычаахтар,
Күөнэх оонньуур күөллэргэ,
Кэбэ этэр тыаларга.

Хос ырыата:

Ыһыахтарга барыабын,
Ырыа-тойук тардыабын,
Сайыммытын көрсүөбүн,
Саргыланан үөрүөбүн.

Хос ырыата

Сайа охсон сандааран,
Күөбэ күлэн күөгэйн,
Ыллыы-туойа уруйдуу,
Ыһыах кэмэ кэллэ дии.

Хос ырыата.

Дьэрэкээннээх хонууга,
Дэгэлдьийэр үнкүүтэ,
Үтүө-кэрэ дьүөгэлэр
Үмүөрүһэн эрэллэр.

Хос ырыата.

В. Васильев

"Ыһыахха ынгырыы"

Саха аймах күүтүүлээх кэрэ кэмэ
Сахам сирин сайынын өрөгөйө
Сибэккии оһуор күөх сирэм алааска
Саҥа күммүт алаарыйа күндээрдэ
Саламааттаах алаадынан угуйа
Сааллаах кымыс кырылыы кыынньар күнэ
Самаан сайыммыт ыһыаҕар ынгырда.
Ситэн-тупсан айылҕабыт кизэркэйдэ
Сиккиэр тыалтан хатын чаран сырдаата,
Салгын минньигэс мүөтүнэн илгийдэ
Саха ураанхай сүрэхтин нүөлүттэ,
Сайыммытын уруйдаан ханна эрэ
Салгыбакка чуордук кэбэ чоргуйда,
Сүрэхтэр үөрэ кэпсэтэр кэмнэрэ
Самаан сайыммыт ыһыаҕар ынгырда.
Саламалаах, чэчирдээх түһүлгэбэ
Сылаастык тунуйда түптэ буруота,
Сэргэбэ турда Дьөһөгөй үтүөтэ
Сырдык санаа, уруй-тускул үрдээтэ,
Сахам дьоно оһуокайа эйээрдэ
Сэлэлээн табыстылар киэн хонууга,
Санааны сайа хомус дьүрүһүйдэ
Самаан сайыммыт ыһыаҕа ньиргийдэ.

Васильева - Сыралы

"Олонхо ыһыаҕар сырыттым"

Аан дойду үрдүнэн аатырбыт,
Аар-саарга сурахтыын биллибит
Алмаастаах кыраайбыт сиригэр
Олонхо ыһыаҕар сырыттым.
Алгысчыт арчылаах тылыттан
Сир Ийэ долгуйа манньыйан,
Уон күннээх ардабын ууратан,
Уоскуйан, налыйан көрүстэ.
Аламай үрүн күн тахсыытын,
Алгысчыт алгыстаах этиитин
Сэрэйдэн көрбөтөх убайдар
Сонурбуу, соһуйа сөхтүлэр.
Өбүгэм үгэһин тутуһан,
Арыылаах алаады кэһиибин
Чуоналыыр кэрэ да сиригэр
Чуумпутук хонкуйа мин уурдум.

Омуктар дьуохары дьиибэргээн,
Биир тэнгэ үөрүүннэн хардыылаан,
Абылан дьиктилээх иэйиитин
Алыптаах дьайыытын биллилэр.
Оннооһор, олонхо үөрэтэн
Омук кыыс сөхтөрдө, доһоттор,
Байдам тыл ол сөнмүт сүүрээнин
Барбарыы уххана угуйда.
Олохпор биир кэрэ түгэни
Бэлэхтээн Мииринэй үөртэҕин,
Олонхо ыһыаһар сылдыбыт
Санааҕа даһаны астыгыан!

Е. Коротова - Кэтии Лэчил
"Ыһыах"

Унаар түптэ буруолаах
Уйгу-быйан ыһыахпыт
Устан тийэн дьэ кэллэ
Уоһах алаадьы кэһиилээх.
Уоннуур ыйдаах тымныыны
Унуордаабыт үөрүүбүтүн
Уруу-аймах мустаммыт
Уруйдуоһун, доһоттоор.
Уруй тылын этэммит,
Үрүн күнү айхаллаан,
Уһун тыыны этэммит,
Үрүн күнү айхаллаан,
Уһун тыыны киллэрэн
Уран тылынан ыллыаһын.
Самаан сайын барахсан
Сайа охсор тыалынан
Саха кийитин санаатын
Саймаарыччы сайҕаата.
Сайыммытын көрсөммүт,
Солко күөххэ үктэнэн,
Саамал кымыс ыһыаһын,
Саха дьоно, ыһыаһын.

И. Николаев - Уххан
"Ыһыах"

Туруу бараан дойдум
Самаан сай бараанын
Ытык сайбарыына - ыһыах!
Ыһыахтыыр сизрим
Ымыы сирим - Ытык Тойум

Ыра баҗа санаам, өл хабар
Кутум-сүрүм күүс ылар,
Өспөт өйдөбүлэ - ыһыах!
Санаам сатанара буолар
Итэҕэһим иччилэнэ туолар
Итэҕэлим миэнэ - ыһыах!
Ахтылҕаммын аһарынар
Кэтэспитим дьэ кэлэр
Үгэһим миэнэ - ыһыах!
Сүрэх сөбүлүүр көрүүтэ
Санаа буолар сатаныыта
Саха көхтөөх үөрүүтэ - ыһыах!

Н. Чуор

"Быдан үйэ мандаатыттан,
Туман буолбут былыргыттан
Аны даҕаны, сибилигин
Сураҕыар, ынырар,
Оһуокайа дуораһыйар
Сунтаар дьикти ыһыаҕа!
Ыһыах - үрдүк өрөгөй,
Барыта киэн, дэлэгэй,
Үөрүү-көтүү чыпчаала,
Бар-дьон дьоллоох мичээрэ,
Оттон Сунтаар ыһыаҕа, -
Бүтүн норуот номоҕо!"

КЫМЫСТААХ ЧОРООНУ КӨТӨХТҮМ

В.Зырянов музыката

Г.Комраков тупсарыыта

Кымыстаах чороону көтөхтүм
Үгүс сыл кэнниттэн бу бүгүн,
Дьоннорбун үөрүүнэн көрсөммүн,
Кымыстаах чороону көтөхтүм.
Кымыстаах чороону көтөхтүм
Быыл буолбут синиэлбин устаммын,
Хоту сир халлаанын ахтаммын,
Кымыстаах чороону көтөхтүм.
Кымыстаах чороону көтөхтүм
Сүөгэи ыймахтыыр кэриэтэ,
Сахалы ырыаны дьиэрэтэ,
Кымыстаах чороону көтөхтүм.
Кымыстаах чороону көтөхтүм
Дьүкээбил уоттарын анныгар,

Мин Сахам дойдутун аатыгар,
Кымыстаах чороону көтөхтүм.

И. Артамонов
ЧОРООН

Саха ийэ иһитэ —
Куо чороон, уруй-туску!
Быданнаата көрсүбэтэх...
Кыыс түөһүнүү томтоҕоргун.
Оһуоргун одуулуубун,
Бэһиэлэй лыах онно көтөр,
Томуйах, быһый кулун
Туйахтарын суола көстөр.
Кырааһа хара улар
Хаампыта да кириэстэнэр,
Хамсаат, намчы ньургунуннар
Тыллан барар кэриэтэлэр...
Киэн алааһы санатар
Көнкөлөйгөр биэ тыбырар,
Хомус энсэр ырыата,
Чуор эһиэкэй дуораһыйар.
Лена курдук оргуйар
Күүгэннээх кымыһын эн
Төлөннөөх дууһан буолар,
Эн этэбин дьигиһийэн:
«Тоҕо умнан эрэбит
Үйэ өлбөт утабын?
Хас күн аайы чиэстээннит
Туруорбаккыт остуол ахсын.
Ордук дуо-кымыстааһар
Кирдээх чалбах өннөөх кыбаас,
Эти-хааны улугурдар,
Өйү сиир пиибэ, араас?
Кымыһы Ньургун Боотур
Ыймахтаан, күр күүстэммитэ,
Кымыс номох талба куотун
Сааскы сарыал имниир этэ.
Өбүгэлэр инэрбиттэрэ
Кымыска ый, күн уотун,
Олонхо суоһун, кэрэ
Хоту кыраай хомуһунун...»
Санаарбаама, куо чороон,
Алгыс эрэ иһитинэбин,
Алгыс баһа сыалаах, онон
Саргын үрдүөр эрэнэбин.

П. Дмитриев
ЧОРООН

Кыра, дьоѳус чороонно
Кымыс истим толоонно.
Киэргэллэрин кэрэхсэтэ
Кирилл миэхэ кэпсээтэ:
— Олох былыр чочуйан,
Онгорбуттар хатынтан.
Тэһии, үргүүк кулунчук
Такымнарын курдук,
Тутарга аналлаах
Токур үс атахтаах.
Ойо хаһыы тангалай
Ойуулар арылхай.
Уран тарбах оноһуута
Улаханнык умсугутта.
Оһуордарын үтүктэммин
Уруһуйдуох этим мин.

ОҢУОКАЙ

Ырыа-чаҕаан убайдар
Ыксалаһан дайдылар,
Үнкүү-битии дьүөгэлэр
Үмүөрүһэ көттүлэр.
Эдэр, эмэн барыта
Эһиэкэйгэ кыттыста.
Төгүрүччү эргийэр
Түһүлгэбит киинигэр:
Сэргэх чэчир, дьон бары,
Сэргэ, чороон кытары
Оһуокайы сэргээннэр
Ойон-тэбэн биэрдилэр.
Саха, нуучча, эбээн
Оһуокайга элбээн,
Дуораһыйдын дойдуга
Доҕордоһуу тойуга.
Көрү-нары көбүлүттэн,
Эһиэкэйи энэриттэн
Тутуохайын, оҕолоор,
Туйгуннаахай доҕоттоор!